

Rafał Łatka

Uniwersytet Jagielloński

Propaganda władz PRL wobec drugiej wizyty Jana Pawła II na przykładzie „Gazety Krakowskiej”

Według wstępnych założeń Jan Paweł II po raz drugi miał przybyć do PRL w 1982 r. Zmieniona sytuacja po wprowadzeniu stanu wojennego spowodowała, że zarówno rządzący PRL, jak i Episkopat mieli zupełnie rozbieżne oczekiwania związane z wizytą. Okazały się być one ze sobą nie do pogodzenia i ostatecznie polski Kościół pod presją władz zgodził się na przeniesienie wizyty na 1983 r.¹ Najważniejsze ustalenia w kwestii nowego terminu i programu pielgrzymki papieskiej zapadły w czasie posiedzeń Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski z 18 stycznia i 21-22 lutego 1983 r. Oficjalne zaproszenie dla papieża do odbycia wizyty przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński wystosował 19 marca. Ostateczny program wizyty ustalono w czasie posiedzenia Komisji Wspólnej 18 kwietnia².

Na przedmiot mojej analizy wybrałem drugą wizytę Jana Pawła II w PRL, ze względu na jej specyfikę. Odbywała się ona bowiem w okresie zawieszenia stanu wojennego. Nie oznaczało to jednak zniesienia wielu rygorów prawnych wprowadzonych po 13 grudnia 1981 r., stąd też przyjazd papieża do kraju odbywał się w zupełnie innych okolicznościach niż wizyta z 1979 i z 1987 r. Zarówno władze jak i Kościół wiązały z pielgrzymką istotne oczekiwania i nadzieje. Komunistyczny rząd liczył na wyrwanie z izolacji międzynarodowej. Biskupi i Jan Paweł II z kolei oczekiwali, że wizyta pa-

¹ R. Łatka, *Stosunki państwo- Kościół w latach osiemdziesiątych na przykładzie wizyt Jana Pawła II w Krakowie*, [w:] *Stosunki państwo- Kościół w Polsce w latach 1944–2010. Studia i materiały*, red. R. Łatka, Kraków 2013, s. 97-100; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006, s. 396- 399.

² R. Łatka, *Wstęp* [do:] *Pielgrzymki Jana Pawła II do Krakowa w oczach SB. Wybór dokumentów*, oprac. R. Łatka, Kraków 2012, s. 16-17; K. Michalski, *Działalność Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski 1980–1989*, Warszawa 2012, s. 121-128.

pieska doprowadzi do zniesienia stanu wojennego, uwolnienia aresztowanych i wyrwania społeczeństwa z marazmu.

Podobnie jak przed pierwszą pielgrzymką Jana Pawła II do PRL bardzo istotne, a można by nawet powiedzieć kluczowe znaczenie miało propagandowe przygotowanie wizyty przez komunistyczne władze. Rozpoczęto je już na około rok przed rozpoczęciem pielgrzymki³, zaś zintensyfikowano pół roku przed wizytą. Szło ono w dwóch wyraźnie zarysowanych kierunkach. Po pierwsze, stworzenia sprzyjającego klimatu politycznego, wobec rzekomo postępującej „normalizacji i idei porozumienia narodowego”. Chodziło tu przede wszystkim o uwiarygodnienie intencji i działań władzy. Po drugie, w prasie komunistycznej publikowano materiały, które w bezpośredni sposób dotyczyły stosunków państwo–Kościół w PRL, działalności Watykanu, czy historii Kościoła i jego roli we współczesnym świecie⁴.

Nie można zapomnieć, że taki, a nie inny sposób przedstawiania tematyki wizyty Jana Pawła II w PRL i szerzej dotyczącej Kościoła, był uwarunkowany przygotowanymi wcześniej przez Wydział, Prasy, Radia i TV KC PZPR „założeniami ideowymi oraz planem zawierającym szczegółowe zalecenia tematyczne dla prasy centralnej, radia i telewizji oraz wytyczne dla terenowej”⁵. Bezpośrednio zaś nad zaleceniami pochodzącymi od kierownictwa PZPR czuwał specjalny zespół pod kierownictwem Jana Głowczyka (zajmował się on również przygotowaniem wizyty od strony propagandowej)⁶.

³ Przykładem może być cytat z wypowiedzi W. Jaruzelskiego podkreślający dobrą wolę władz w kwestii drugiej pielgrzymki z 21 VII 1982 r., opublikowany na łamach m.in. „Rzeczpospolitej”: *Szerokie zainteresowanie w kraju i za granicą wzbudza kwestia wizyty, jaką pragnie złożyć w Polsce Jego Świątobliwość Jan Paweł II. Władze państwa zajęły od początku w tej sprawie pozytywne stanowisko. Będziemy radzi powtórnej wizycie w naszym kraju, serdecznie w imieniu PRL witając papieża- Polaka*, „Rzeczpospolita” z 21 VII 1982.

⁴ Ocena wizyty papieża w Polsce sporządzona przez Wydział Administracyjny KC PZPR 24 czerwca 1983 [w:] *Tajne dokumenty państwo-Kościół 1980–1989*, Warszawa–Londyn 1993, s. 281. Rzecz jasna teksty te były przygotowywane w taki sposób by spełniać wymogi ideologii marksistowskiej i zalecenia sformułowane przez najważniejszych dygnitarzy partyjnych.

⁵ *Ibidem*, s. 281. Wytyczne formułowane w ten sposób nie był w PRL niczym wyjątkowym, co było szczególnie widoczne w czasie stanu wojennego, zob. szerzej, *Środki masowego zakłamania. Godzinówki w czasie stanu wojennego*, red. S. Ligarski, Szczecin 2012; *Polskie radio i telewizja w stanie wojennym*, wstęp i oprac. S. Ligarski, G. Majchrzak, Warszawa 2011; *Dziennikarze władzy, władza dziennikarzem. Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego*, red. T. Wolsza, S. Ligarski, Warszawa 2010.

⁶ Ocena wizyty papieża w Polsce sporządzona przez Wydział Administracyjny KC PZPR 24 czerwca 1983 [w:] *Tajne dokumenty państwo-Kościół 1980–1989...*, s. 281. Co charakterystyczne najważniejsze komentarze prasowe i informacje na temat wizyty zbierał w swoich materiałach UdsW. Zob. szerzej: AAN, UdsW,

Co warte podkreślenia dokładnie w tych dwóch wskazanych wyżej kierunkach szły publikacje pojawiające się na łamach najważniejszego dziennika PRL: „Trybuny Ludu” i organu prasowego KK PZPR „Gazety Krakowskiej”. Pojawiały się w nich również teksty o charakterze informacyjnym, ale z uwzględnieniem i naciskiem na interes władz i wyeksponowaniem korzystnych dla komunistów wątków.

„Gazeta Krakowska” w omawianym okresie była w pełni podporządkowana woli lokalnych struktur partii. Wynikało to z faktu przeprowadzenia po wprowadzeniu stanu wojennego weryfikacji jej redakcji i usunięcia z pracy dziennikarzy, którzy w okresie szesnastu miesięcy istnienia „Solidarności” wykazywali się zdaniem władz zbyt daleko posuniętą niezależnością i liberalizmem⁷. W okresie od sierpnia 1980 do grudnia 1981 można nawet mówić o swoistym fenomenie tego pisma. Wynikało on z roli redaktora naczelnego Macieja Szumowskiego, który opowiadał się za porozumieniem z „Solidarnością”⁸. Wraz z wprowadzeniem stanu wojennego nie było już jednak mowy o tego typu niezależności, szczególnie po przeprowadzeniu znaczącej weryfikacji redakcji pisma i poddaniu go ścisłej kontroli władz Komitetu Krakowskiego PZPR⁹. W efekcie tych zmian „Gazeta Krakowska” już nigdy nie wróciła do roli, którą pełniła poprzednio i stała się zwykłą „tubą propagandową” władz, co szczególnie wyraźnie ujawniło się w czasie przygotowań i przebiegu wizyty Jana Pawła II w PRL.

W niniejszym tekście opieram się głównie na analizie tekstów publikowanych w gazecie w odniesieniu do wytycznych napływających z KC PZPR. Niestety, nie zachowało się archiwum redakcji „Gazety Krakowskiej”, w związku z czym nie jesteśmy w stanie odtworzyć przebiegu posiedzeń kolegium redakcyjnego i ewentual-

1587/136/24, Wizyta Jana Pawła II w Polsce /komunikaty, wywiady, komentarze – wybór z prasy krajowej/ cz. I; AAN, UdsW, 1587/136/25, Wizyta Jana Pawła II w Polsce /komunikaty, wywiady, komentarze – wybór z prasy krajowej/ cz. II.

⁷ W początkowym okresie stanu wojennego redakcję pism „Gazeta Krakowska”, „Dziennik Polski” i „Echo Krakowa” połączono i wychodziły one jako jeden tytuł, złośliwie nazywanym przez mieszkańców Krakowa „Gadzimechem”. Zob. szerzej, Z. Guzowski, „Gadziecho” – gazeta stanu wojennego w Krakowie, „Zeszyty Prasoznawcze” 1997, nr 1-2, s. 80-96. Proces weryfikacji odbywał się we wszystkich mediach, zarówno regionalnych, jak i centralnych. Na temat zmian, jakie wtedy przeprowadzono i charakteru działań propagandowych władz w okresie stanu wojennego zob., S. Ligarski, *Propaganda obozu władzy w okresie stanu wojennego* [w:] *Wokół „mniejszego zła”. Stan wojenny w Polsce*, red. P. Piotrowski, Wrocław 2010, s. 93-120; *Idem, Wstęp* [do:] *Środki masowego zakłamania...*, s. 22-27.

⁸ Zob. szerzej, M. Kwaśniewski, *Fenomen „Gazet Krakowskiej”* [w:] *Między sierpniem, a grudniem. „Solidarność” w Krakowie i Małopolsce w latach 1980–1981*, red. T. Gąsowski, Kraków 2006, s. 77-94.

⁹ E. Zajac-Goleń, „Gazeta Krakowska–Dziennik Polski–Echo Krakowa”, [w:] *Środki masowego zakłamania...*, s. 67-73.

nych dyskusji jakie miały wówczas miejsce. Wszystko wskazuje jednak na to, że w omawianym okresie dziennikarze wykonywali bez szemrania polecenia płynące z instancji partyjnych.

Na łamach „Gazety Krakowskiej” pierwszy komunikat o wizycie zamieszczono już 31 stycznia 1983 r. Był to przedruk komunikatu Polskiej Agencji Prasowej pt. „Papież Jan Paweł II przybędzie do Polski”¹⁰. Miał on charakter suchej informacji mówiącej, że na mocy uzgodnień prymas Glemp – Prezes Rady Ministrów W. Jaruzelski, papież przybędzie do PRL 18 czerwca¹¹. Co istotne na jego końcu położono nacisk na fakt, że ów komunikat położy kres: „...rozpowszechnianym na Zachodzie spekulacją [tak w oryginale – R.Ł] czy wizyta papieża w Polsce dojdzie do skutku czy też nie”¹².

Kolejny istotny Komunikat PAP, jaki się pojawił na łamach „Gazety Krakowskiej”, informował o wystosowaniu przez Przewodniczącego Rady Państwa Henryka Jabłońskiego zaproszenia do Jana Pawła II do odwiedzenia ojczyzny i faktu, że papież owo zaproszenie przyjął. Nie obyło się jednak bez wyeksponowania korzystnych dla komunistycznych władz reakcji prasy zagranicznej. Zacytowano artykuł korespondenta francuskiego, komunistycznego dziennika „L’Humanité”, w którym stwierdzał on, że „wizyta nie rozwiąże wprawdzie wszystkich problemów między Kościołem, a rządem, ale przyczyni się do złagodzenia napięć. Kościół, rząd i katolicy świeccy nawołują do spokoju, stabilizacji i normalizacji”¹³. Jak widać i w tym przypadku mimo informacyjnego charakteru komunikatu akcent położono na wskazanie wątków mających uwiarygodniać władze i pokazywać dążenie rządzących do zmniejszenia napięć społecznych.

W tym kierunku szedł cały szereg pojawiających się dość regularnie na łamach organu prasowego KK PZPR artykułów. Szczególnie istotny w tym względzie był tekst „Między państwem, a Kościołem postępuje proces normalizacji”, będący relacją z konferencji prasowej ministra-kierownika UdsW Adama Łopatki i Jerzego Urbana zamieszczony na łamach „GK”. Pojawiło się w nim wiele stwierdzeń obrazujących poprawę stosunków państwo–Kościół. Najbardziej reprezentatywne spośród nich warto przytoczyć: „-Sam fakt, iż wizyta ta dochodzi do skutku, świadczy o tym, że stosunki między państwem, a Kościołem są dobre (...)

¹⁰ „Gazeta Krakowska” z 31 I 1983 r. Komunikat opublikowano również rzecz jasna w „Trybunie Ludu” z tego dnia.

¹¹ Data przybycia Jana Pawła II do PRL została później skorygowana na 16 VI 1983.

¹² „Gazeta Krakowska” z 31 I 1983.

¹³ „Gazeta Krakowska” z 23 III 1983.

-Istnieje obustronna wola dokonania niezbędnych uzgodnień i to decyduję o tym, że ewentualnie pojawiające się tu i ówdzie trudności- są stosunkowo łatwo przezwyciężane”.¹⁴

Największą aktywność, co rozumiałe, komunistyczne środki masowego przekazu przejawiały w okresie od kwietnia do początku czerwca 1983 r.¹⁵ Jak już wyżej wspomniałem w oficjalnej prasie pojawiały się teksty dotyczące szeroko pojętej tematyki kościelnej. W „GK” w 1983 r. opublikowano cykl tekstów dotyczących tej tematyki. Podejmowano w nich problematykę: watykańskiej dyplomacji¹⁶, zasady polityki wyznaniowej PRL¹⁷, stosunku PZPR do religii¹⁸. Szczególnie warte bliższej analizy są dwa ostatnie teksty, które pełne były sloganów o dążeniu do porozumienia i o tym, że w PRL panuje pełna wolność wyznania. Stanisław Markiewicz w swoim tekście cytował nawet najwyższy komunistyczny autorytet w sprawach ideologicznych, czyli Lenina: „Należy pozostawić każdemu zupełną swobodę wyznawania takiej religii, jaka mu odpowiada, albo niewyznawania żadnej religii, tzn. pozostawiania ateistą, jakim zazwyczaj też bywa każdy socjalista. Czynienie jakichkolwiek różnic w prawach obywateli z powodu wyznawanej przez nich religii jest absolutnie niedopuszczalne. (...) Całkowite oddzielenie Kościoła od państwa- oto żądanie, jakie stawia socjalistyczny proletariatus współczesnemu Kościołowi”¹⁹.

Przytoczenie obłudnego stwierdzenia Lenina w kontekście przesładowań religijnych w państwie sowieckim, a szczególnie ostatnie zdanie z powyższego cytatu dość jasno świadczyło o celu komunistycznych władz wobec Kościoła, jakim było zepchnięcie tej instytucji „do kruchty”²⁰.

¹⁴ Przytoczone wyżej wypowiedzi to cytaty ze słów A. Łopatki, *Między państwem, a Kościołem postępuję proces normalizacji* (artykuł redakcyjny), „Gazeta Krakowska” z 4 V 1983.

¹⁵ Ocena wizyty papieża w Polsce sporządzona przez Wydział Administracyjny KC PZPR 24 czerwca 1983 [w:] *Tajne dokumenty państwo-Kościół 1980-1989...*, s. 281.

¹⁶ W. Mercik, *Niezbadane są drogi dyplomacji Watykanu*, „Gazeta Krakowska” z 16-17 IV 1983. Był to trzeci z serii artykułów tego autora zatytułowanych „Kościół i Polityka”. Szczególnie istotny, gdyż podejmował tematykę bieżącej polityki Stolicy Apostolskiej. Dwa, które ukazały się wcześniej dotyczyły historii Kościoła katolickiego na ziemiach polskich i polityki Watykanu wobec niego i państwa polskiego (Pierwszy z nich ukazał się w „GK” w numerze z 12-13 II 1983, drugi z kolei w numerze z 19-20 II).

¹⁷ A. Łopatka, *Zasady polityki wyznaniowej PRL*, „Gazeta Krakowska” z 9 VI 1983. Tekst ten stanowi skrót zamieszczonego artykułu o tym samym tytule w piśmie „Nowe Drogi” (1983 nr 4).

¹⁸ S. Markiewicz, *Partia, a religia*, „Gazeta Krakowska” z 13 VI 1983.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Cel ten realizowano przez cały okres trwania Polski „ludowej”. Zob. szerzej, A. Dziurok, *Kruchtoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła*

Podobnie zbudowany był tekst A. Łopatki, który w pierwszej części podkreśla konstytucyjnie zagwarantowaną wolność wyznania, by w drugiej części przejść do wyraźnego zaznaczenia jej istotnych ograniczeń. Na początku artykułu pisze on: „Wolność posiadania, wyboru i zmiany przekonań religijnych lub innych nie może podlegać i żadnym ograniczeniom. Jak jednak dalej twierdzi: Wolność uzewnętrzniania swoich przekonań lub religii podlega już jednak pewnym ograniczeniom”. W drugiej części w związku z tymi „ograniczeniami” wskazuje trzy najważniejsze cele polityki wyznaniowej PRL, które warto w całości przytoczyć: „Zapewnienie pełnego przestrzegania w życiu zasad Konstytucji PRL odnoszących się do religii, kościołów i związków wyznaniowych; wyeliminowanie faktów antysocjalistycznego i antypaństwowego zaangażowania się osób duchownych, oraz obywateli świeckich, gdy zaangażowanie to ma związek z wyznaniem; osiągnięcie stanu normalności w stosunkach między państwem, a wszystkim kościołami i związkami wyznaniowymi”²¹.

Jak podkreśla na koniec swojego tekstu A. Łopatka, są sfery działalności Kościoła, którymi państwo się nie interesuje: wewnętrzne życie Kościoła, dogmaty i życie religijne²². Jasno z tego wynika, że komunistyczne władze mogły zaakceptować tylko Kościół nieobecny w sferze publicznej, ograniczony jedynie do sfery religijnej. Opublikowanie obu tych tekstów na krótko przed wizytą Jana Pawła II było szczególnie wymowne.

Tuż przed samą pielgrzymką na łamach „GK” ukazał się jeszcze jeden tekst godny odnotowania. Jest on szczególnie istotny ze względu na porównanie rozdźwięku między oficjalnymi celami władz, a tymi rzeczywistymi sformułowanym w tajnej dokumentacji SB. Na kilka dni przed przybyciem Jana Pawła II do PRL odbyła się w KW MO w Krakowie zrelacjonowana w „GK” konferencja prasowa. Tekst jej poświęcony zatytułowano „Bezpieczeństwo papieża sprawą najważniejszą”, gdzie wskazywano na zwiększone w związku z wizytą obostrzenia w sferze publicznej. Wątek, który został szczególnie wyeksponowany, była współpraca Kościoła i władz przy zabezpieczeniu wizyty²³. Tekst ten jest szczególnie istotny ze względu na porównanie rozdźwięku między oficjalnymi celami władz, a tymi rzeczywistymi sformułowanym w tajnej do-

katolickiego w latach 1945–1956 w województwie śląskim/katowickim, Katowice 2012.

²¹ A. Łopatka, *Zasady polityki wyznaniowej PRL*, „Gazeta Krakowska” z 9 VI 1983.

²² *Ibidem*.

²³ A. Barszcz, *Bezpieczeństwo papieża sprawą najważniejszą*, „Gazeta Krakowska” z 15 VI 1983.

kumentacji SB, które bezpieczeństwo Jana Pawła II stawiały o wiele niżej niż inne cele²⁴.

Jak wynika z przeprowadzonej przeze mnie analizy, praktycznie wszystkie artykuły dotyczące wizyty Jana Pawła II w PRL i Kościeła ukazujące się na łamach „Gazety Krakowskiej” od stycznia do czerwca 1983 r. były pisane w zgodzie ze wspomnianymi wyżej instrukcjami sformułowanymi w Wydziale Administracyjnym KC PZPR.

Pielgrzymka Jana Pawła II była dość szeroko obecna na łamach prasy, ale zgodnie z wytycznymi dygnitarzy partyjnych miała jej nie zdominować. Zgodnie z tymi instrukcjami szczególną uwagę poświęcano spotkaniu Jana Pawła II z W. Jaruzelskim w Belwedrze i odwołaniu do tez wypowiedzianych przez tego drugiego w wystąpieniach publicznych²⁵.

„Gazeta Krakowska” sumiennie wypełniała polecenia płynące z centrali. 16 czerwca organ KK PZPR przedrukował komunikat PAP informujący o przybyciu Jana Pawła II do PRL. Oprócz tej informacji, „GK” z tego dnia zawierała artykuł redakcyjny (będący w istocie relacją z konferencji prasowej wicepremiera Mieczysława Rakowskiego)²⁶. W przytoczonym tekście kładziono nacisk na postęp „normalizacji” i możliwość wyrwania się z międzynarodowej izolacji stworzonej przez „administrację amerykańską i jej sojuszników z NATO”. Rakowski powtórzył również stale obecny w propagandzie gazet tego okresu chwyt retoryczny, że „Lech Wałęsa jest osobą prywatną”. Słowa te padły w kontekście ewentualności spotkania papieża z Wałęsą.

W numerze z 18 czerwca na pierwszy plan wysunięto, zgodnie ze wspomnianymi wcześniej zaleceniami, spotkanie Jana Pawła II z gen. Jaruzelskim w Belwedrze. Na pierwszej stronie zamieszczono zdjęcie papieża z I sekretarzem KC PZPR, przewodniczącym Rady Państwa Henrykiem Jabłońskim i prymasem Glempem. Grubszą czcionką wybito sformułowania korzystne propagandowo dla władz:

„- Porozumienie narodowe jest Polsce niezbędne” [W. Jaruzelski]

„- Gorąco pragnę, aby Polska miała zawsze właściwe miejsce wśród narodów Europy” [Jan Paweł II]²⁷.

²⁴ Zob. szerzej: R. Łatka, *Wstęp [do:] Pielgrzymki Jana Pawła...*

²⁵ Ocena wizyty papieża w Polsce sporządzona przez Wydział Administracyjny KC PZPR z 26 VI 1983 [w:] *Tajne dokumenty państwo-Kościół 1980-1989...*, s. 281.

²⁶ *Wizyta papieża w kontekście sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej Polski*, „Gazeta Krakowska” z 16 VI 1983.

²⁷ *Spotkanie J. Urbana z dziennikarzami obsługującymi wizytę*, „Gazeta Krakowska” z 18 VI 1983.

Z kolei w rogu pierwszej strony tego numeru umieszczono relacje PAP z konferencji J. Urbana zatytułowaną „Spotkanie J. Urbana z dziennikarzami obsługującymi wizytę”, w której rzecznik rządu powtarzał typowe slogany władz z tego okresu. Do najbardziej absurdalnych z dzisiejszej perspektywy i stanu wiedzy historycznej należy stwierdzenie Urbana, że: „...władze państwowe stoją na gruncie porozumień społecznych z sierpnia-września 1980 r. i pragną działać na rzecz ich realizacji. Niektóre punkty porozumienia przekreśliła jednak druga strona”²⁸.

W kolejnym numerze na łamach „GK” głos oddano rzecznikowi rządu. W obszernej relacji z jego konferencji ponownie wyeksponowano korzystne z punktu widzenia władz wątki, czyli przełamanie przez wizytę Jana Pawła II (określonego, jako głowa państwa) izolacji PRL, podkreślenie „zbieżności merytorycznych, czy wskazanie, że awanturnictwo nie zyskało poparcia społecznego”²⁹.

W kolejnych dwóch dniach na łamach „GK” dominował materiał informacyjny, przedstawiający w dość szczegółowy sposób kolejne dni pobytu Jana Pawła II w PRL³⁰. Warte zauważenia jest jednak nagłośnienie 22 czerwca protestu z dnia wcześniejszego, rzecznika prasowego Stolicy Apostolskiej przeciwko „nadaniu przez zachodnie środki masowego przekazu politycznego charakteru wizyty papieża”³¹.

Co wydawać się może dość zaskakujące, liczba informacji w „GK” z pobytu Jana Pawła II w Krakowie wcale nie była ilościowo większa niż ze wcześniejszych dni pielgrzymki. Można powiedzieć, że stanowi to kolejny dowód na odgórne regulowanie, co i jak ma pisać prasa w terenie. W numerze z 22 czerwca „GK” na pierwszej stronie³² umieściła dość długi tekst „Kraków powitał Jana Pawła II”. W przeważającej części stanowił on relację z wcześniejszych uroczystości m.in. z Wrocławia i Góry Św. Anny (szczególnie wyeksponowano stałe elementy propagandowe, czyli „piastowskość Wrocławia i powrót Opolszczyzny do macierzy”). Dopiero pod sam jego koniec informowano, że papież przyleciał do Krakowa. Podkreślono przy tym wyraźnie fakt przywitania Jana Pawła II przez przedstawicieli władz: Apolinarego Kozuba (przewodniczącego Rady Narodowej Miasta Krakowa) i Tadeusza Salwę (prezydenta miasta). W dalszej kolejności podano, że uczestniczył w nim również kard. Macharski.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ „Gazeta Krakowska” z 19-20 VI 1983.

³⁰ „Gazeta Krakowska” z 21 i 22 VI 1983.

³¹ „Gazeta Krakowska” z 22 VI 1983.

³² Tekst został dokończony na drugiej stronie.

W kolejnym dniu „GK” zgodnie z propagandowymi wytycznymi na pierwszy plan wysunęła spotkanie Jana Pawła II z W. Jaruzelskim. Ten wątek został najbardziej wyeksponowany z drugiego dnia pobytu dawnego metropolity krakowskiego. Na czołowym miejscu pierwszej strony wybito wytłuszczonym drukiem „Jan Paweł II spotkał się z Wojciechem Jaruzelskim”. W ramce zaraz pod pierwszą częścią tekstu podkreślono, że to strona kościelna zaproponowała odbycie takiego spotkania. Na pierwszej stronie zamieszczono ponadto zdjęcie z uroczystości wręczenia tytułu doktora honoris causa papieżowi i tekst „Światowe echa wizyty papieża”³³. Stanowił on wybór cytatów i streszczeń z zachodniej, przede wszystkim lewicowej prasy. Warto kilka z nich przytoczyć, by pokazać, w jakim kierunku szła propaganda komunistyczna w tym dniu:

„...Twierdzenie, że papież domaga się przywrócenia „Solidarności” w postaci struktur, jakie powstały po sierpniu 1980 roku, byłoby wychodzeniem poza jego słowa (L’Unita)

- La Repubblica formułuje wniosek, że w sumie wizyta Jana Pawła II umacnia „linię” i pozycję gen. Jaruzelskiego, zarówno w kraju, jak i w aspekcie międzynarodowym”.

Poza przywołaniem korzystnych z punktu widzenia władz komentarzy zamieszczono opinię G. Jensena, który odnosząc się do spokojnego przebiegu wizyty papieża stwierdził, że gen. Jaruzelski: „Zyskał sobie nawet pewne uprawomocnienie i szacunek dla swych władz, przez to, że gości u siebie tak wybuchową siłę i postępuje wobec niej z takim przekonaniem”³⁴.

Zdecydowanie najwięcej informacji na temat przebiegu pielgrzymki „GK” zamieściła 24 czerwca. Organ KK PZPR wyszedł w tym względzie nawet poza zalecenia propagandowe sformułowane przez najwyższe władze PRL. Można, bowiem powiedzieć, że numer z tego dnia został zdominowany przez wiadomości dotyczące wizyty. Dwie pierwsze strony niemal w całości zostały wypełnione przez dwa teksty: „Papież Jan Paweł II zakończył drugą wizytę w Ojczyźnie” i „Spotkanie rzecznika rządu z dziennikarzami”.

W pierwszym z nich przytaczano szeroko wypowiedzi papieża, H. Jabłońskiego i prymasa Glempa z uroczystości w Balicach. Przewodniczący Rady Państwa skupił się na podkreśleniu faktu, rozwiązywania różnorodnych problemów społecznych i „postępu w odnowie”, szczególnie na tle sytuacji z jesieni 1981 r. Z kolei, jeśli chodzi o słowa przywódców światowego i polskiego Kościoła ich wypowiedzi miały charakter przede wszystkim kurtuazyjny i za-

³³ Obydwa teksty z pierwszej strony zostały dokończone na stronie kolejnej.

³⁴ „Gazeta Krakowska” z 23 VI 1983.

wierały podziękowania za wizytę i jej sprawną organizację. Zadowolone władz musiały wywołać szczególnie słowa prymasa, który wyraźnie podkreślił dobre współdziałanie Kościoła z władzami (zaznaczając nawet „szczególną uprzejmość” jej przedstawicieli wobec papieża)³⁵.

Drugi ze wzmiankowanych tekstów został właściwie zdominowany przez wypowiedzi Urbana na temat drugiego spotkania Jana Pawła II z Jaruzelskim. Rzecznik rządu wyraźnie podkreślał, że w jego trakcie rozmawiano na temat „najistotniejszych spraw Polski i problemów międzynarodowych”. W dalszej części konferencji wspominał o dążeniu obu stron (Kościół i władze) by „Polska Ludowa rozwijała się w pokoju, a wszystkie sporne kwestie były rozwiązywane na zasadzie dialogu”. Podkreślił również dobrą atmosferę spotkania: „obu wybitnych Polaków, w duchu zrozumienia wzajemnych racji”³⁶.

Jako swoiste podsumowanie starań i priorytetów propagandy władz w czasie wizyty można traktować tekst Adama Łopatki z „GK” z 25-26 VI 1983. Już sam tytuł: „Spotkania w Belwederze i na Wawelu spinają kłamrą nadziei państwowy wymiar pielgrzymki” jest tutaj wielce znaczący. Artykuł w sposób modelowy wypełnia zadania wymienione w cytowanej już wcześniej instrukcji. Podkreślona została w wyraźny sposób rola premiera Jaruzelskiego i innych dygnitarzy partyjnych, sprawność działania służb porządkowych, jedność narodowa czy wreszcie wspólnota interesów między Stolicą Apostolską, polskim Kościołem, a PRL. Warto przytoczyć jedno z wielu zastosowanych przez Łopatkę „sformułowań propagandowych”: „Z satysfakcją uświadamiamy sobie zbieżność poglądów zdecydowanej większości narodu, władz PRL i papieża, że naród musi przede wszystkim żyć i rozwijać się o własnych siłach, że rozwojowi temu sprzyja niezbędna odnowa moralna, że należy rozwijać i umacniać dzieło porozumienia narodowego, utrzymywać spokój w Polsce”³⁷.

Oceny pielgrzymki Jana Pawła II pojawiły się w komunistycznej prasie, lecz w przeciwieństwie do tajnych spostrzeżeń formułowanych w analizach Urzędu ds. Wyznań, czy aparatu represji, miały one zdecydowanie inny charakter i służyły zupełnie innym celom. Warto przedstawić, w jaki sposób skomentowana została wizyta papieża na łamach organu prasowego KK PZPR i jakie jej wątki

³⁵ *Papież Jan Paweł II zakończył drugą wizytę w Ojczyźnie*, „Gazeta Krakowska” z 24 VI 1983.

³⁶ *Spotkanie rzecznika rządu z dziennikarzami*, „Gazeta Krakowska” z 24 VI 1983.

³⁷ A. Łopatka, *Spotkania w Belwederze i na Wawelu spinają kłamrą nadziei państwowy wymiar pielgrzymki*, „Gazeta Krakowska” z 25-26 VI 1983.

wysuwano na pierwszy plan. W numerze z 2-3 lipca podkreślone zostało już w tytule tekstu „Pozytywne współdziałanie Kościoła z organami państwowymi”. W artykule oprócz zaakcentowania współpracy duchowieństwa z władzami opisano m.in. „nieudany i nie zbyt liczny pochód manifestantów” (podkreślono ich związki z „Solidarnością”). Końcowym akordem tekstu było zaś zaprezentowanie przy pomocy sprytniej manipulacji, że dla zachodnich mediów wizyta papieża zakończyła się niepomyślnie (spotkaniem Jana Pawła II z gen. Jaruzelskim). W opozycji do nich autor tekstu stwierdził, że „Przeciwie dla Polski i ogromnej większości Polaków”³⁸.

Kolejnym tekstem, w którym anonimowy autor podjął się trudu skomentowania wizyty był artykuł zatytułowany „Postscriptum”. Zaczyna się on od zacytowania „jednego z katolickich tygodników społeczno-kulturalnych”³⁹ i nadania przywołanemu fragmentowi innego prawdopodobnie znaczenia, niż miał na myśli jego autor. Tekst w „Gazecie Krakowskiej” sugeruje, że intencją redaktora cytowanego tekstu jest podział społeczeństwa na tych co zrozumieli przesłanie Jana Pawła II i „resztę” (czyli jak sugeruje redaktor zdecydowaną większość). Autor „Postscriptum”, jak deklaruje, mocno przeciwstawia się tworzeniu tego typu podziałów i ekspozuje rolę władz w utrzymywaniu jedności społecznej⁴⁰.

Ostatnim szerszym wspomnieniem pielgrzymki w organie KK PZPR było sprawozdanie z konferencji dla dziennikarzy zachodnich J. Urbana z 13 lipca 1983 r. W odniesieniu do jednego z pytań dotyczącego ewentualności powstania chrześcijańskich związków zawodowych rzecznik rządu wyraźnie podkreślił: „są to bezpodstawne spekulacje prasy zachodniej na tle rozmów premiera Jaruzelskiego z papieżem Janem Pawłem II. Rozmowy te [...] nie miały charakteru negocjacji, a w ich toku nie poruszano problematyki związkowej”⁴¹.

W kolejnych miesiącach tematyka wizyty Jana Pawła II w PRL praktycznie zniknęła z łamów „Gazety Krakowskiej”. Pojawiały się praktycznie tylko teksty informujące o spotkaniach przedstawicieli władz z wysokimi dostojnikami kościelnymi, czy kolejnych wizytach zagranicznych Ojca Świętego⁴².

³⁸ *Pozytywne współdziałanie Kościoła z organami państwowymi* „Gazeta Krakowska” z 2-3 VII 1983.

³⁹ Co charakterystyczne dla propagandy peerelowskiej autor nie podaje nazwy tygodnika, by czytelnik nie mógł sprawdzić czy cytowany fragment jest reprezentatywny dla całości tekstu i czy nie został zmanipulowany przez cytującego.

⁴⁰ *Postscriptum*, „Gazeta Krakowska” z 7 VII 1983.

⁴¹ „Gazeta Krakowska” z 13 VII 1983.

⁴² „Gazeta Krakowska” rocznik 1983.

Podsumowanie

„Gazeta Krakowska” w czasie II wizyty Jana Pawła II funkcjonowała ściśle według wytycznych sformułowanych przez Wydział Administracyjny KC PZPR. W okresie przed pielgrzymką realizowano dwa cele. Po pierwsze przedstawianie rzekomo postępującej „normalizacji i idei porozumienia narodowego” między państwem, a Kościołem. Po drugie, zaś przedstawienie stosunków państwo-Kościół w PRL, działalności Watykanu, czy historii Kościoła i jego roli we współczesnym świecie zgodnie z zasadami ideologii marksistowskiej i zaleceniami najwyższych dygnitarzy partyjnych.

W okresie samej wizyty szczególną uwagę poświęcano spotkaniu Jana Pawła II z W. Jaruzelskim w Belwederze i odwołaniu się do tezy, jakie w swoich wystąpieniach prezentował generał. Zgodnie z dyrektywami płynącymi z centrali, opis przebiegu pielgrzymki, mimo, że poświęcano jej dużo miejsca, nie mógł zdominować przekazu prasowego. Relacja z pobytu w Krakowie, co z perspektyw lat może się wydawać zaskakujące nie została szerzej potraktowana przez KK PZPR. Jest to kolejną przesłanką na potwierdzenie tezy o centralnym sterowaniu propagandą prasową w czasie II wizyty Jana Pawła II.

W ocenach pielgrzymki, których nie pojawiło się zbyt wiele na łamach „Gazety Krakowskiej”, wyeksponowano, przede wszystkim fakt „pozytywnego” współdziałania z Kościołem i położono akcent na niepowodzenie zachodnich mediów i opozycji.

Propaganda, jaką serwowała mieszkańcom województwa „Gazeta Krakowska” w czasie przygotowań i przebiegu wizyty Jana Pawła II nie mogła i nie okazała się być skuteczna. Wynikało to z kilku zasadniczych czynników. Na pierwszy plan wysuwało się oczywiste dla społeczeństwa przekonanie wyniesione z okresu stanu wojennego, że prasa kłamie. Nie bez powodu w tomie o prasie tego okresu pisano, że pisma pozostające pod kontrolą władz mają charakter „gadzinowy” (terminu tego specjalnie wyjaśniać nie trzeba). Jak oceniał to po latach ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski to co w okresie przed wizytą w 1983 pisano w prasie, było odbierane jako całkowicie niewiarygodne⁴³. Po drugie społeczeństwo Krakowa trwało w okresie przygotowań do wizyty w radosnym oczekiwaniu na przyjazd Jana Pawła II i nie zwracało szczególnej uwagi na enuncjacje prasowe, w których władze starały się eksponować

⁴³ Relacja ks. T. Isakowicza-Zaleskiego (w zbiorach autora).

korzystne dla siebie wątki⁴⁴. Po trzecie wreszcie, w okresie samej pielgrzymki miliony wiernych mogły usłyszeć przesłanie Ojca Świętego nie zniekształcone przez komunistyczne media. Jak się wkrótce okazało same władze w dłuższej perspektywie czasu dostrzegły cały szereg negatywnych dla nich konsekwencji wizyty, co poskutkowało zaostrzeniem polityki wyznaniowej⁴⁵.

Summary

Government propaganda of Polish People Republic in the second visit Jean Paul II on example of „Gazeta Krakowska”

Article presents one of the most important problems connected with the pilgrimages of Jean Paul II in the Polish People Republic- press propaganda. Author described the main purposes of communist government and how it was realized in practice, on example of the magazine of Cracow Committee of Polish United Worker's Party.

*

Rafał Łatka (ur. 1985) – politolog, doktorant w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Autor wielu publikacji naukowych i popularnych, w tym publikacji książkowej: *Pielgrzymki Jana Pawła do Krakowa w oczach SB. Wybór dokumentów* (Kraków 2012), redaktor tomu studiów: *Stosunki państwo- Kościół w Polsce w latach 1944–2010. Studia i materiały* (Kraków 2013). Współpracownik Instytutu Pamięci Narodowej, Ośrodka Myśli Politycznej i portalu promującego historię „Histmag”. Organizator ogólnopolskich konferencji naukowych: *Stosunki państwo-Kościół w Polsce w latach 1944–2010* (Kraków, 7 XI 2011); *Różne wymiary realizmu politycznego w Polsce „Ludowej”* (Kraków, 11 VI 2012).
Zainteresowania badawcze: historia relacji państwo-Kościół w PRL, realizm polityczny, komunizm.

⁴⁴ Na temat atmosfery, jaka panowała w Krakowie przed II wizytą papieską, zob. szerzej: *Pielgrzymki Jana Pawła II do Krakowa w oczach SB. Wybór dokumentów*, oprac. R. Łatka, Kraków 2013, s. 77-179.

⁴⁵ Zob. szerzej: K. Michalski, *Działalność Komisji Wspólnej...*, s. 128-144.